

KETVIRTOJO DEŠIMTMEČIO ESTETINĖS SAVIMONĖS LAUKAS: PARYŽIAUS FENOMENAS

Neringa Klišienė

Vilniaus universiteto
Lietuvių literatūros katedros lektorė

Šio tyrimo pretekstas – Paryžiaus trauka, jutiminė jo atmosfera, leidžianti svarstyti ir paties didmiesčio fenomeną. Jo aptarimu ryškinamas vienas santykio su prancūzų kultūra aspektų, kuris suvokiamas ir kaip ketvirtojo dešimtmečio lietuvių estetiškos savimonės fermentacijos bei kūrybinės sąmonės prielaidas kildinantis sąlygos laukas¹. Pasirinktu keliu autorės jau buvo mėginta eiti, svarstyta fenomenologinė pastarojo dešimtmečio Lietuvos kultūros proceso, apimančio reikšminį Paryžiaus kontekstą, „perskaitymo“ galimybė². Šis straipsnis tęsia bei metodologiškai papildo ankstesnį tyrimą. Apmąstomas vienas iš galimų *tarpkultūrinio santykio* modusų,

apimančių Paryžiaus fenomeną. Individualaus išpūdzio paliudytu Paryžiaus „klimato“ aprašymu aptariama kultūrinė miesto erdvė, atskleidžiant fenomeninę didmiesčio „savastį“, kaip priklausomą nuo jos pasireiškimo ir santykio su ja. Analizuojami Antano Vaičiuliaičio, Petro Cvirkos, Unės Babickaitės-Graičiūnienės, Liūnės Janušytės skirtingas laikysenas reprezentuojantys liudijimai miesto atžvilgiu, tomis laikysenomomis pasirodantys Paryžiaus profiliai. Keliama prielaida, kad Paryžiuje atrandamas ne tik kūrybinę individo veiklą galintis įprasmiti reikšmių laukas, jame ieškota ir savos kultūrinės tradicijos, miestiškos kultūros patvirtinimo – Lietuvos sostinės – Vilniaus kompensacijos, drauge Lietuva „atrandama“ kaip europietiškos kultūros tradicijų tėvynė.

Metodologinė prieiga

Šiame straipsnyje laikomasi fenomenologinės tyrimo strategijos, kuri teikia galimybę praplėsti kultūrologinių, sociologinių, istorinių tyrinėjimų³ lauką sąmonės

¹ Ketvirtajame dešimtmetyje dėl įvairiai susiklosčiusių aplinkybių Prancūzija ir prancūziškumas Vidurio ir Rytų Europos valstybėms iš esmės sutapo su europietišku kultūros vertybių samprata, meno atsinaujinimo, modernybės ir klasikos sintezės Europos kultūros idėja. Panaši tendencija, leidžianti fiksuoti kultūrinės savimonės krypsnį vakarietiškos kultūros link, pastebima ir ketvirtojo dešimtmečio Lietuvoje. Dėmesingumą Prancūzijai skatinę ir palaikę geopolitiniai Lietuvos valstybės poreikiai atvėrė kelius romanofilinės ideologijos sklaidai. Į prancūzų kultūrą orientuoti diskursai ir retransliavo, ir formavo Prancūzijos / Paryžiaus kaip „laisvės“, „politinio korektiškumo“, „tolerancijos“ ar jo, kaip „aukštosios“, „modernios“ kultūros reprezentanto, vaizdinius.

² Neringa Klišienė, „Menininko savimonė: Paryžiaus įspaudas“, *Literatūra* 50 (7), 2008, 21–31.

³ Paryžiaus / Prancūzijos reikšminis laukas susilaukė ne vieno lietuvių tyrinėtojo dėmesio, o kaip tyrinėjimo problema – įvairiomis plotmėmis susisiekė su daugeliu sričių, nagrinėjusių ketvirtajame dešimtmetyje

intencionalumo, tarp subjektyvio santykio motyvais, o į aptariamojo laikotarpio procesus pažvelgti ir per santykio prizmę, pabrėžiant asmeninį patyrimą suimantį principą. Tad tyrime remiamasi tiesiogini sąlytį su Paryžiumi turėjusių patirties liudijimais – laiškais, atsiminimais, memuaristika. Tyrimo kontekste jie suvokiami dvejopai: kaip aptariamojo laikotarpio visuomenės intencijas, poreikius atspindintys kultūros tekstai, leidžiantys išgirsti tam tikrą kolektyvinį balsą, užčiuopti bendresnės tyrinėjamo laikotarpio idėjas; kaip sudarantys interpretatyvaus supratimo Paryžiaus reikšminio konteksto atžvilgiu įvairovę. Objektyvumo ar istorinės tiesos klausimas čia nekeliamas. Laikomasi nuomonės, kad tikrovės reiškinių samprata priklauso nuo juos interpretuojančio (liudijančio) subjekto ir šia prasme yra neišvengiamai subjektyvi.

Tarpkultūrinio santykio aptarimas, nurodantis Paryžiaus reikšminį lauką, visų pirma reikalauja išskleisti *santykio* sampratą. Ji skleidžiama filosofinėje Maurice'o Merleau-Ponty plėtoto tarp subjektyvumo

paradigmoje ir suvokiama kaip tarpkūniškumo konkretizacija⁴. Anot ją išsamiai aptarusios literatūrologės Nijolės Keršytės, M. Merleau-Ponty tarp subjektyvumo samprata leidžia aptikti socialumą ne mezgant konkrečių santykių su Kitu, o būnant *tarp* Kitų: „vis dėlto didesnę dėmesį M. Merleau-Ponty skiria [...] intersubjektyvumo sferai apskritai kaip pirmąpradžiam nuosavo kūno įtrauktumui į santykį su juslinėmis pasaulio būtybėmis [...] per kultūros objektus bei įrankius apibrėžiamomis kaip socialinės būtybės.“⁵ Mūsų tyrime toks požiūris nurodytų ir tarpkultūrinio santykio (-ių) fenomenologijos galimybes.

Artimą šioms nuostatomis tarp subjektyvaus Kito supratimo koncepciją pateikia ir Alfredo Schütz⁶ fenomenologinė sociologija. Austrų filosofas, veiksmo motyvų analize papildydamas Husserlio empatijos teoriją, grindžiamą formule („tu kaip kitas aš“), teigia, kad empatija tėra pirmas žingsnis *kito* ir jo veiksmo supratimo link. Atkreiptinas dėmesys, jog *kito* konstitavimas sąmonėje atveria *jį* supančią socialinę erdvę, visuomenę, žmoniją, gyvenamąjį

vykusius procesus. Paminėsime svarbiausius darbus: Vytautas Kubilius, *Lietuvių literatūra ir pasaulinės literatūros procesas*, Vilnius: Vaga, 1983; Arūnas Sverdiolas, *Kultūros filosofija Lietuvoje*, Vilnius: Mintis, 1983; Jolita Mulevičiūtė, *Modernizmo link / Dailės gyvenimas Lietuvos respublikoje 1918–1940*, Kaunas: Kultūros ir meno institutas, 2001; Jolita Mulevičiūtė, „Europietiško ženklo: Lietuvos kultūra 1918–1940“, *Europos idėja Lietuvoje: istorija ir dabartis* / str. rinkinys / sudarė Darius Staliūnas, Vilnius: LII leidykla, 2002, 161–170; Dangiras Mačiulis, *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927–1940 metais*, Vilnius: LII leidykla, 2005; Giedrė Jankevičiūtė, *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos respublikoje 1918–1940*, Kaunas, 2003; Giedrė Jankevičiūtė, „Lietuvos respublikos stipendininkai užsienio šalių dailės mokyklose 1918–1940“, *Lietuvos kultūros tyrinėjimai II*, Vilnius: Margi raštai, 1996, 284–321; Nijolė Tumėnienė, „Prancūzų ir lietuvių dailės ryšiai“, *Kultūros barai* 2, 1981, 56–61 ir kt.

⁴ Derėtų priminti, kad, atsisakydamas objekto-subjekto skirties, M. Merleau-Ponty drauge keitė ir santykio su *kitu* traktuotę. Kitaip nei J.-P. Sartre'as, teigęs *konkrečių* (faktinį) buvimą, pabrėžęs kito pažįstamumą tik paverčiant jį objektu, M. Merleau-Ponty santykį su *kitu* aprašo kaip santykį su kita įsikūnijusia sąmone. Suvokianti sąmonė jau yra tarp subjektyvių santykių plotmėje dar iki tol, kol atsiranda *aš* ir *kito*, kaip skirtingų sąmonių, problema. Šio teiginio išeities taškas – gyvenamasis pasaulis, kuriame aptinkame save. Anot M. Merleau-Ponty, per ryšį su pasaulio daiktais (vadinausi, ir kultūros objektais), mezgasi santykis su *kitu* kaip socialine būtybe, aptinkant ir derinant skirtingas perspektyvas, pozicijas etc.

⁵ Nijolė Keršytė, „Santykis su kitu: dialektika, sambūvis, susitikimas“, *Baltos lankos* 21 / 22, 2006, 112.

⁶ Алфред Шюц, *Избранное: Мир, светящийся смыслом*, Москва: РОССПЭН, 2004.

pasauli⁷. Po jo eina *kito* veiksmų analizė, kuri užtikrina pastarojo supratimo galimybę. Supratimas kildina abipusį ryšį, o šis skatina bendro sąveikos pagrindo paiešką. Tad santykio dalyvių laikysena yra orientuota į supratimą (savo ruožtu, suponuojantį poveikio galimybę). A. Schütz'o teorijoje supratimas traktuojamas kaip atradimas, kuris eliminuoja bet kokius hierarchinius ryšius. Taigi *kitas* „atrandamas“ tuo metu, kai jo kitoniškumas ne pamatomas, o patiriamas. Filosofas daro mūsų tyrimui svarbią skirtį tarp patiriamo išgyvenimo ir įsijautimo. Tvirtindamas, kad *kitas* neprieinamas įsijautimo būdu, A. Schütz'as atsisako bet kokių bandymų į socialinės sąveikos fenomeno esmę „įterpti“ tapačią (visiems bendrą) patirtį ar kokį nors realų kitų subjektų minčių perėmimą. Priešingai, palieka subjektą tokį, koks jis yra, pristatydamas *kitą* „čia ir dabar“, kuris lygiai taip pat dalyvauja vyksme kaip ir subjektas. Būtent tai ir yra esminė tarpsubjekcinio („Mes–santykiai“) ryšio buvimo prielaida.

Fenomenologine tarpsubjektyvumo nuostata besiremiantys tarpkultūrinio santykio plotmės svarstymai leidžia kalbėti apie santykių tinklą, kuriame gali susidaryti tam tikros jungties vietos (mazgai), kurios atmeta galimybę centralizuoti aptariamas kultūras. Atkreiptinas dėmesys į tikimybinį aspektą: santykio pagrindu susidaranti dialoginė situacija, kylanti iš priklausomybės bendram gyvenamajam pasauliui, nebūtinai numato dialogiško santykio plėtotės perspektyvos būtinumą.

⁷ Žr. Rasa Žiemytė, „Intersubjektyvumo problema E. Husserlio ir A. Schütz'o teorijose“, *Problemos* 51, 1997, 23.

Paryžiaus įspaudas

„Paryžius – tai mitas, jo nėra“⁸, – išskaitome viename Algirdo Juliaus Greimo „laiskų iš Paryžiaus“. Frazė lydima trumpo ją tikslinančio komentaro: „Kai gyvenimi toli nuo jo, žadiesi jį geriau pažinti, išmokti jį mylėti. Kai apsigyveni – jis dingsta kasdienišku: imi gyventi žmogus ne Paryžiuje, o [...]: savo kvartale, savo namų bloke, savo gatvėje.“⁹ Šis teiginys formuluojamas iš laiko perspektyvos, reflektuojant savo – jau paryžiečio – patirtį. Tačiau intriguoja ne tiek „laisko“ autoriaus suvokta bei aiškiai sakiniuose implikuota refleksinės ir tiesioginės patirties santykio disproporcija, kai kažkada sąmonėje susikurtą Paryžiaus vaizdinį, savotišką *engramą*¹⁰ – „tai Meno, Mados, Laisvės, Barikadų sostinė“ – ilgainiui ima gožti kasdienio gyvenimo rutina, išsiliejanti klausimu: „kaip darganoje ir Lietuje, kaip dienų ir gatvių pilkumoje atpažinti visas tas Paryžiaus raides?“¹¹ Dėmesį atkreipia A. J. Greimo viešai¹² formuluojamas, tačiau savirefleksyvus, įskliaudžiantis asmenišką patirtį, klausimas: „*kodėl Paryžius traukia žmones, ko jie ten ieško ir ką randa?*“¹³ [kursyvas – N. K.]. Nors pats autorius liudija galimo atsakymo problemišumą, suvokdamas, kad į patį klausimą jau yra implikuotas absoliučiai kokybiškos santykio su miestu apibrėžties neįmanomumas, palieka jį atvirą. Tačiau tyrime

⁸ Algirdas Julius Greimas, „Šis tas apie Paryžių“ [rankraštis], VUB, f. 245–85, l. 1–6.

⁹ *Ten pat*, l. 1–6.

¹⁰ Engrama (gr. *en*–viduje, *gramma* – raštas), pėdsakas, paliktas atmintyje kokio nors įvykio.

¹¹ Algirdas Julius Greimas, „Šis tas apie Paryžių“ [rankraštis], VUB, f. 245–85, l. 1–6.

¹² Atkreipiame dėmesį, kad šie „laiskai“ – tai patekusių į spaudą straipsnių apie Paryžių eskizai.

¹³ *Ten pat*, l. 1–6.

jis tampa šių svarstymų pretekstu. Turint omenyje ketvirtojo dešimtmečio *tiesioginį sąlytį su Paryžiumi* patyrusiųjų rašytinius patirties liudijimus, rūpi antrasis minėto klausimo sandas – *ko* ten ieškoma ir *kas* randama? Norint rasti galimą atsakymą, visų pirma reikėtų aptarti patį Paryžiaus fenomeną.

Paryžiaus fenomenas linkęs atsiskleisti tik daugiasluoksniėje perspektyvoje. Vienas iš tokių „sluoksnių“ atidengiamas, sutelkiant dėmesį į nuolat patirtiniuose liudijimuose pabrėžiamą Paryžiaus atmosferą. Rūpi, kiek specifiškai lokalinė Paryžiaus atmosfera, įtraukianti ir esantį joje, gali nurodyti tiek miesto jutiminį „klimatą“, tiek kultūrinę jo erdvę.

Ketvirtojo dešimtmečio rašytiniuose liudijimuose fiksuojami mėginimai nusakyti *savojo* Paryžiaus patirtį siejasi su jusliškai patiriama miesto erdve: regimi pavidalai, garsų kakofonija, spalvų mirgėjimas, kvapai – visa tai sutelpa į Paryžiaus atmosferos apibūdinimus. Subjektyviškumo aspektas nėra atsitiktinis, jis nurodo skirtingas kalbančiųjų patirties struktūras, lemiančias ir skirtingus matymus. Mąstydamas erdvės problemą, M. Merleau-Ponty pabrėžė, kad kiekvieno patirtyje erdviškumas bus savas, besiskiriantis nuo kitų. Svarstymai apie vientisą (kantiškąją prasme), vienodai patiriamą erdvę, anot filosofo, yra nebe-pakankami, jei erdviškumą traktuojame fenomenologiškai, kaip esantį pačiame suvokime. Tai veikia sąmonės reiškinys, užsimezgantis kartu su santykiu – erdvė ir laikas atsiranda, kai subjektas veikia ir yra veikiamas, t. y. iš abipusės jų sąveikos¹⁴.

¹⁴ Морис Мерло-Понти, *Феноменология восприятия*, Санкт-Петербург: Наука, 1999, 341–383.

Grįžkime prie Paryžiaus atmosferos, atspirties tašku pasirinkdami Marijos Cvirkienės klausimą, įrašytą jos atsiminimuose: „Kodėl čia taip lengva alsuoti, neįau Paryžius toks jau kitoks, kad ir oras čia ne toks, kaip visur?“¹⁵ Jis atliepia ne vieno šiame mieste ilgesnį laiką viešėjusio, studijavusio pajustą ir paliudijamą „tą dvasios laisvę Paryžiuje“, kuri „*svaigina* [kursyvas – N. K.] labiau nei muziejai ir kitos meno parodos“¹⁶. Krinta į akis, kad apie ją neretai kalbama kaip apie „absorbuojamą“, patiriamą visų pirma žvilgsniu: „[...] tu sėdi kavinėje prie staliuko ir *stebi* [kursyvas – N. K.], kaip eina žmonės. [...] Ir tai palieka didelį išpūdį. Nepakartojamą išpūdį“¹⁷ (Antanas Gudaitis). „Eini, būdavo, avenu du Opera, o prieš tave kaip kokia šilta srovė, lengva ir nekliudanti, plūsta žmonės. *Matai* [kursyvas – N. K.] jų veidus, rankų gestikuliaciją, girdi jų kalbą. Iš devynių sutiktų porų – septynios kalbas apie meną“¹⁸ (Vytautas K. Jonynas). Pastebime, kad atmintyje išskylanti paryžietiška aplinka nėra vienalytė, o atsiskleidžia *skirtingais*, žvilgsnio „skaidomais“ fragmentais. Norėdami atskleisti Paryžiaus atmosferos ypatingumą, atsakykime į klausimą: kas lemia netapatų Paryžiaus matymo, jo patyrimo būdą?

Žvelgiant iš fenomenologijos pozicijų, Paryžius jį prisimenančiųjų patirtyje išnyra kaip pluoštas išpūdžių, kaip jų imanentiš-

¹⁵ Marija Cvirkienė, *Atsiminimai apie Petrą Cvirką*, sudarė A. Mickienė, Vilnius: Vaga, 1969, 173.

¹⁶ Zenta Mauriņa, *Knyga apie žmones ir daiktus*, Kaunas: Markas, 1998, 188.

¹⁷ Tomas Sakalauskas, *Antanas Gudaitis / Septyni vakarai su dailininku*, Vilnius: Mintis, 1989, 42.

¹⁸ Tomas Sakalauskas, *Kelionė / Dailininko Vytauto K. Jonyno gyvenimas*, Vilnius: Vaga, 1991, 33.

kai turimas, o ne kaip tapačiai aprašomas tūkstantbriauinis objektas. Ne vienas kalbantysis savąjį Paryžiaus vaizdinį (glūdintį ankstesnių suvokimų horizonte) jau „turi“ ir kaskart jį „gauna“ savos patirties fone. Vieniems tai dailininkų, rašytojų, poetų, kitiems – Prancūzijos didžiosios revoliucijos, Georgeso Eugène'o Haussmanno ar jaukių viešbučių, bukinistų krautuvėlių, išsidėsčiusių Senos pakrantėse, Paryžius. Tai miestas, kurį nešiojamės su savimi lyg „mentalinį žemėlapi“, ne be pagrindo užsimins Paulis Virillio¹⁹, pagal jį orientuojamės tarsi užprogramuoti, sekdami atmintyje įsispaudusių vietų, objektų, trajektorijų pėdsakais. Paryžius pažintinas ar vis dėlto *atpažįstamas*? – šio prancūzų kultūrologo keliamas klausimas, regis, įima ir vaizdinio, išisaknijusio patirtyje, pirmapradiškumo klausimą. Tačiau pastanga nustatyti jo prigimtį visuomet susiduria su tam tikra dialektine įtampa tarp visuomet jau įvykusio ir esamojo laiko diskursų²⁰. Tarp *pažinti* ir *atpažinti*, anot P. Virillio, įsisteigia laiko tarpas, kuriame percepcinė vienybė yra išnykusi, miestas tampa konglomeratu – objektų trajektorijų memorialu, kuris drauge ir atrandamas, ir *atpažįstamas*. Šį teiginį iliustruotų Vladimiro Majakovskio, 1922 m. atvykusio į Paryžių, kelionių apybraižos. Nors jis rašo apie „paryžietiškos buities patriarchalumą“, išlaikydamas gana ironišką požiūrį²¹, tačiau ironijos pa-

mušalą „pramuša“ simpatija, kurią sukelia paryžietiška atmosfera, gyvenimo stilius, jo atrandami prie Senos krantų. Empatija kyla būtent iš „atradimo“ džiaugsmo, nes žvalgydamasis metro, restorane, turguje gali pamatyti „tas pačias figūras, kurios nuo seniai pažįstamos iš Guy de Maupassanto pasakojimų paveikslėlių“²².

Jaunosios ketvirtojo dešimtmečio lietuvių inteligentijos kelionės patirtinius liudijimus sieja Paryžiaus tema, o skiria žvilgsniu aprėpiamas miesto vaizdas, kurį fiksuoja pasakotojas, klajojantis jo gatvėmis. Antanas Vaičiulaitis, Petras Cvirka, Unė Babickaitė-Graičiūnienė, Liūnė Janušytė – tai ne tik skirtingas laikysenas miesto atžvilgiu reprezentuojantys liudijimai, bet ir tomis laikysenomomis pasirodantys Paryžiaus profiliai. Būtent jų netapatumą lemia skirtingos žiūrėjimo intencijos. Pavyzdžiui, A. Vaičiulaičio regimas, jo paties žodžiais, „miesto milžino“ veidas mozaikos principu klostosi iš tarpusavyje susipinančių kasdienybės ir kultūros elementų:

Einant Luvro grindiniu, iš būrio pakilo pilkas balandis ir, nuskrیدęs ligi trykštančio fontano, suvilgė gūžį vandens dulkėse, jausdamas pavasarišką linksmybę, nes čia šiandien ir saulė mielai šviečia, ir obeliskas taip giedriai stiebias aukštyn, o toluoj ten Pergalės Arka skendi mėlynam, perregimam rūke. O prie tos linksmybės prisideda ir vaikai („Kalėdų langas“, 103 p.)²³

Istoriniai miesto kultūros ženklai – Luvras, Pergalės Arka, obeliskas yra „įmegz-

¹⁹ Paul Virillio, „Tout Paris“, *Les Temps Modernes* 617, 2002, 56–57.

²⁰ Jeigu kas nors ir ryžtųsi keliauti išties į naują vietą, prieš akis jau turėtų kelionių aprašymus, apžvalgas, interpretacijas ar įsivaizdavimus tų, kurie jau prieš jį ten lankėsi.

²¹ Straipsniai rašomi „Izvestijoms“ ir „Agitprop“ biuleteniui.

²² Алексей Зверев, *Повседневная жизнь русского литературного Парижа 1920–1940*, Москва: Молодая гвардия, 2003, 53–54.

²³ Antanas Vaičiulaitis, *Nuo Sirakūzų lig Šiaurės elnio*, Kaunas: Šv. Kazimiero draugija, 1937, 103.

ti“ į kasdienį pasaulį ir veikia išvien su juo, sudarydami prasminį Paryžiaus foną. Balandis, fontanas, juos gaubianti saulės šviesa ir vaikų klegesys, patį stebintįjį persmelkiantis pavasario gaivos pojūtis ar Paryžiaus gatvėse išgirstamas nerūpestingas „vasaros žiogų“, besibastančių iš kvartalo į kvartalą „toks mielas traliavimas“²⁴ („Gatvių dainininkai“) – tai, ką A. Vaičiulaičio žvilgsnis išskiria kaip kažką, kas išprovokuoja prasmę pats nebūdamas reikšmingas, kas paveikia, sužadina norą juos aprašyti. Autoriaus-pasakotojo poziciją tarsi atliepia miesto antropologo, sąmoningai vengiančio pirminių apibendrinimų miesto erdvės atžvilgiu, situacija. Jis jaukinasi ją dėmesingumu tam, kas atsiveria prieš akis – tai tiesioginio santykio ieškojimas su vieta, kurioje tuo metu esama.

Kita vertus, lietuvių rašytojo sąmonė transfigūruoja prieš akis atsiveriantį vaizdą pagal tai, kas buvo išskaityta, atrasta knygoje. „Mūsų regėjimą jau nukreipė kiti – nukreipė žodžiais. Mums pasakyta, kaip žiūrėti, ir duoti vardai tų dalykų, kurių ieškoti“²⁵, – šia fenomenologo Alphonso Lingio įžvalga tikslinama, kad tai, ką identifikuojame kalbos aktais ir siejame su racionaliu diskursu, taip pat daro grįžtamąjį poveikį mūsų percepcijai. Paryžiaus vizija A. Vaičiulaičio atveju iškyla pirmiau fizinės kelionės, ji maitinama vizualių, kultūrinių, estetinių ar istorinių reprezentacijų. Būtent pastaroji suteikia dvasinę formą keliautojui ir paruošia jį susitikimui: žvelgiama į prancūzų kraštą Charleso Péguy, Georgeso Charleso Huysmanso, Paulio

Verlaine'o ar Alphonse'o Daudet akimis. Aprašomi prancūzai virsta personažais („Taraskono Tartarėno“²⁶ įpėdiniais“, „Dulcinėjomis“), autentiški išpūdžiai susipina su literatūriniais vienas kitą papildydami ir pratęsdami: „[...] jautėm dar nenutrūkus tolimąją trubadūrų dvasią ir kalbą, kurią neseniai buvo atgaivinęs poezijos Frederikas Mistralis.“²⁷

Nenuostabu, kad ir A. Vaičiulaičio atsiminimuose, siekiančiuose Paryžiaus laikotarpį, į regos lauką patenka ne tiek pati gatvė, o tai, ką joje galima sutikti – „rašto žmonės“²⁸. Jo atmintyje „įsispaudžia“ būtent rašytojų, filosofų, poetų veidai: Jacquesas de Lacretelle, Brazillacas, Jacquesas Maritainas, Edmondas Jaloux, Louisas Mercier, Oskaras Milašius ir daugelis kitų. Atsimenančioje sąmonėje išlaikomos jų išraiškos, laikysena, kalbėjimo būdas. Svarbu, kad čia veikia patirties modusus, suponuojantis abipusį ryšį: žvilgsnis pamato tai, kas yra matytina, o išskirtinį jų „atpažinimą“ numato konkretus sąlytis su prancūzų literatūros studijomis, nuolatinis domėjimasis prancūziška lektūra.

Petras Cvirka vaikšto po Paryžių ieškodamas Didžiosios prancūzų revoliucijos pėdsakų: turgus Bastilijos aikšteje jam primena beveik prieš šimtą penkiasdešimt metų triukšmingai griuvusią monarchiją, o išdrįstantis griauti „sėna“ prancūzų liaudies būdas tapatinamas su Didžiosios revoliuci-

²⁶ Turimas omenyje Alphonse'o Daudet satyrinis ciklas: „Tartarenas iš Taraskono“ (1872), „Tartarenas Alpėse“ (1885).

²⁷ Antanas Vaičiulaitis, *Nuo Sirakūzų lig Šiaurės elnio*, 88.

²⁸ Žr. Antanas Vaičiulaitis, „Pas poetą Oskarą Milašius ir kitur“, *Knygos ir žmonės*, Vilnius: Vaga, 1992, 258–262; Antanas Vaičiulaitis, „Maritaino laiškas“, *Aidai* 1, 1986, 31–34.

²⁴ *Ten pat*, 109.

²⁵ Alphonso Lingis, *Nieko bendra neturinčiųjų bendrija*, Vilnius: Baltos lankos, 1997, 109.

jos siluetais²⁹. Neatsitiktinai jo laiškuose³⁰ fiksuojamas entuziastingas raginimas Antaną Venclovą ar Joną Šimkų apsilankyti Paryžiuje. Jis motyvuojamas ne vien noru parodyti pastariesiems „daugiau svieto“. Miestui prisegamas „vienintelio demokratiško centro“³¹ epitetas, užuominos apie pažintis su kairiosios pakraipos rašytojais ar poetais (Louisu Aragonu, Jeanu Kassu ir kt.), dalyvavimą liaudies fronto mitinguose fokusuoja laiškų adresatų dėmesį būtent į revoliucijos spalvomis nušviestą Paryžiaus profilį. P. Cvirka miestą regi ir interpretuoja per Prancūzijos istorijos prizmę, išvelgdamas jame sau artimą idėjinį šaltinį, iš kurio, jo įsitikinimu, galima semtis galios brandinant lietuvišką „revoliucinės“ ateities konstravimo programą.

Išsiskiria aktorės Unės Babickaitės-Graičiūnienės Paryžius, sporadiškai išskylančios jos dienoraščio puslapiuose. Įrašai rodo, kad ji paties miesto nestebi ir tarsi nepastebi, žvilgsnis nefiksuoja architektūros, įžymiųjų kultūros vietų, nepersiimama atradimo džiaugsmu, palyginti su minėtais atvykėliais iš Lietuvos. Miestas jai įpras-tas, pažįstamas, jau tapęs jos savastimi. Paryžiuje tikraja to žodžio prasme – gyvenama: čia jos, kad ir laikini, bet namai, darbas, veikla („turiu perskaityt 14 veikalų po tris ar keturis aktus ligi šeštadienio. [...] Penki impresario yra pas mane dabar“)³². Tačiau dėmesį atkreipia dienoraštyje esan-

tys trys panašūs įrašai – gatvės impresijos. Vienas jų:

[...] Grįžtant iš bibliotekos mačiau šurpų regi-nį – ubagę, baisiai sudriskusią, kojos apvynio-tos popieriais, pro ryzus matos nuogas kūnas, irgi apvyniotas vietomis popieriais. Sekiau ją kokią pusvalandį. [...] Elegantiškos moterys pro ją praeidamos nusukdavo savo veidą kiton pu-sėn, buržujės praėję atsigrėždavo ir patraukda-vo pečiais. Vyrai – dauguma lyg netėmydavo ir... Dieve, kokiam amžių aš gyvenu!.. Nei vienas, nei viena [pabraukta – autorės] neištie-sė jai rankų su keliais frankais!! „Akmeninių širdžių amžius!“ Vos sulaikiau ašaras! [...]. (1931, spalio 3 d.)³³

Į šią situaciją galima žvelgti dvejopai: kaip į socialinės jausenos punktyrą – ma-tyti gyvenimą iš pačių pažemių; arba kaip į miestą persmelkusią *atmosferą*, kuri aku-muliuoja ir iškelia šią jauseną, atspindėda-ma XX a. moderniosios epochos grimasas – susvetimėjimo, gilios socialinės skirties, dvasinio abejingumo. Iš pradžių susitelkime į pastarąją, tikėdamiesi, kad ši leis nušviesti pirmąją.

Fenomenologiniu požiūriu interpretuo-janti atmosferą kaip jutiminį fenomeną, me-notyrininkė Mādālina Diaconu teigia, kad atmosfera yra erdviškai atvira, ji pati atveria nuotaikas ir gyvenamus pasaulius. Šis me-taforiškai suprantamas „oras“, nebūdamas dalus, anot jos, „perteikia individualiems subjektams dalykus ir yra reiškiamas never-baline komunikacijos forma – kaip *Būtis-su (Mitsein)*, kitaip tariant, atmosfera atitinka žmogaus esmę kaip heidegeriškasis *ent-fer-nend*, tai yra „apimantis atstumas“³⁴. Pažy-

²⁹ Petras Cvirka, *Raštai VI*, parengė Vytautas Galinis, Vilnius: Vaga, 1985, 67, 77.

³⁰ Petras Cvirka, *Raštai VII*, parengė Vytautas Galinis, Vilnius: Vaga, 1986, 262, 270, 271.

³¹ *Ten pat*, 258.

³² Unė Babickaitė-Graičiūnienė, *Laiškai, amžininkų atsiminimai*, sudarė Linas Broga, Romana Brogienė, Vilnius: Aidai, 2005, 87.

³³ Unė Babickaitė-Graičiūnienė, *Atsiminimai / Dienoraštis / Laiškai*, sudarė Linas Broga, Vilnius: Scena, 2001, 169.

³⁴ Mādālina Diaconu, „Patina – atmosphere – aroma“ / Towards an Aesthetics of Fine Differences, *Ana-*

mėtina, jog ne tiek subjektas yra atmosferos suvokėjas, kiek atmosferai suvokėjas yra subjektas, kuris yra vienu metu jos „paliestas“ („sujaudintas“, „paveiktas“, „ištikintas“ arba „įkvėptas“) ir kartu ją atspindintis. Hermannas Schmitzas³⁵ pažymi, kad ją galima mėginti nusakyti tik iš pirmojo asmens pozicijų ir tik to, kuris atmosferą (pa)junta ir yra ja persiėmęs. Vadinasi, atmosferos suvokimas reikalauja suvokėjo tiesioginio dalyvavimo.

Minėtuose Unės Babickaitės dienoraščio įrašuose pastebima stipri svetimo vargo refleksija, tačiau tai ne sentimentalios užuojautos ar gailėsčio išraiška (sakinių išdėstymas rodo, kad išorinė skausmo manifestacija („vos sulaikiau ašaras“) siejama ne tiek su stebimos gatvėje elgetos vaizdu, o veikiausiu juo atskleidžiamu praeinančiųjų abejingumu). Turėdami omenyje, kad patirties dalykai turi prasmę tik tų patirčių plotmėje, keliame prielaidą, jog Unės Babickaitės pavyzdys ryškina įtampą tarp prigimtinio „giliojo aš“ (patyrusi, kas yra skurdas, ji tarsi *jaučiasi esanti viena jų*) ir kultūros suformuoto „aš“ suvokties. Pastarasis neišvengiamai įgyja ir socialinio vaidmens reikšmę, vadinasi, ir priklausomybę priešingai grupei, reprezentuojančiai, anot jos žodžių, „akmeninių širdžių amžių“. Tai modernaus žmogaus XX a. pasaulėjautos atspindys – tapatybės dvilypumo suvokimas, kurį šiuo konkrečiu atveju leidžia apčiuopti Paryžiaus gatvėje tvyranti atmosfera – būtent ja persiėmęs ir ją atspindintis žmogus.

Esama ir kitos galimybės – išlaikyti vidinį atstumą nuo supančios atmosferos,

galima ją stebėti ir analizuoti, netgi apibūdinti ir apsakyti kitiems. Liūnės Janušytės „susitikimas“ su Paryžiumi iš pirmo žvilgsnio lyg ir atliepia vieną iš U. Babickaitės-Graičiūnienės matomo Paryžiaus profilių:

Deja, tą vienišą, šviesų ir tviskantį, taip sakant, reprezentacinį bulvarą supa siauručių, tamsių, dvokiančių gatvelių pinklus rezginys. Čia yra tikrasis Lotynų kvartalas. Čia – tikrasis buržuazinio pasaulio šunvotėmis aptekęs veidas. Čia, šiuose sukvežusiuose, nuo Žanos d'Ark laikų neremontuotuose namuose gyvena žmogus. [...] Visur ir visada jis tėra ten tik vargšas, bėdinas žmogus, kenčias badą, šaltį ir panieką (p. 427).³⁶

Santykis su miestu, nepamirština, aprašomas jau iš sovietmečio patirties ir yra motyvuojamas socialiai nusistačiusios rašytojos žvilgsnio. Tai apibendrintas požiūris, kai patirtis yra įspraudžiama į socialinę „išnaudojamų ir išnaudotojų“ schemą, naikinančią konkrečios situacijos išskirtinumą³⁷. L. Janušytės aprašyme fiksuojama ne konkreti situacija, o apskritai *žmogus*, reprezentuojantis tam tikrą visuomenės dalį. Būtent šia prasme jos socialinė jausena, kuri atsiskleidžia aprašymu, skiriasi nuo U. Babickaitės apibendrintu vertinimu. Apibendrinimas į pirmą planą iškelia vertinamąjį požiūrį, bet nerodo užsimez-gusio santykio. Tad šiuo požiūriu atmosfera – abipusio veikimo terpė nėra fiksuojama, nes ji paprasčiausiai nesusidaro.

³⁶ Liūnė Janušytė, „Lotynų kvartale“, *Atsiminimai apie Petrą Cvirką*, sudarė A. Mickienė, Vilnius: Vaga, 1969, 427.

³⁷ Akivaizdu, kad rašydama apie buvimo šiame mieste patirtis ir jas vertindama iš laiko perspektyvų, ji privalo atiduoti duoklę sovietinei ideologijai, beje, tai paašikintų ir Lotynų kvartalo „apvertimą“ (płg. „buržuazinio pasaulio šunvotėmis aptekęs veidas“).

lecta Husserliana XCII, New Hampsicher: Springer, 2006, 137.

³⁵ *Ten pat*, 146.

Fenomenologija, teigianti nedalomą asmens ir pasaulio ryšį, atskleidžia sąmonę kaip suvokiamą pasaulį, o pastarąjį – kaip besireiškiantį sąmonei. Asmuo, arba, M. Merleau-Ponty sąvokomis, kūnas-subjektas yra tas pagrindas, kuriuo steigiasi ir skleidžiasi patirtis. Tad per asmens sąveiką su pasauliu suvoktinas ne tik kitų asmenų, bet ir paties patiriamo pasaulio reikšimosi būdas. Užsimezgas santykiui, anot prancūzų fenomenologo, pojūtis nėra juntamybės įsiveržimas į juntantįjį, nes pastarasis ir tai, kas juntama, nestovi vienas priešais kitą kaip du išoriniai dalykai: „Tai mano žvilgsnis pa-laiko spalvą, tai mano rankos judesys pa-laiko objekto formą [...], turint omenyje šią abipusę tarpusavio sąveiką tarp pojūčio subjekto ir to, kas juntama, negalima pasakyti, jog vienas veikia, o kitas patiria poveikį, kad vienas jų suteikia prasmę kitam.“³⁸

Ką tik aptartu aspektu keisdami žvilgsnio perspektyvą, išryškinkime kitą niuansą: buvusių Paryžiuje laiškais bei pasakojimais pats miestas *prabyla* apie save. Vizualiai garsinis Paryžiaus pavidalas – tai tikslus sutapimas su balso, kuris ištaria (ar ieško tokios galimybės) jam apibūdinti reikalingus žodžius, tonacija. Šiuo aspektu pažvelkime į M. Urbšienės laiško fragmentą.

Dangus dar melsvos elektros žiežirbos spalvos, medžiai iš apačios nušviesti – labai žali.

³⁸ M. Merleau-Ponty pasitelkiamas pavyzdys išskleidžia pirmiau cituotą mintį: „Kontempliuodamas dangaus mėlį, [...] neužvaldau jo mintimis, neišskleidžiu jo akivaizdoje kokios nors mėlio idėjos, kuri atskleistų man savo paslaptį, aš atsiduodu mėliui, ištirpstu šioje paslapyje, ji „mąstosi manyje“, tad esu pats dangus, kuris susitelkia, susikaupia ir ima gyventi sau, o mano sąmonė yra kupina šio beribio mėlio.“ – Морис Мерлю-Понти, *Феноменология восприятия*, Санкт-Петербург: Наука, 1999, 275.

[...] bet šiandien ne lietus stuksena į uždarus langus, o tas didelis didelis langas pravertas visas ir smagiai užia tas mielas, didelis, gražus Paryžius. Diev[e], Juozuli, aš myliu Paryžių, aš myliu Paryžių. Nedovanai jis daugelio žmonių mylimas. Ir aš priklausau prie tų žmonių. Kaip užia, dunda tas miestas šilto vakaro metą, kaip smagiai jisai kalba ir murma, ir dūzgia.

Aš šiandien, per karštį,ėjau su Tysliava Palais Royal linkui. Per Champs Elysées. Kokios jų ilgos, plačios [gatvės], o tie galingi kaštonai, kurių nėra vienas miestas neturi, nes nėra kito, tokio seno, tokia meile, gracija, tikru estetikos pajautimu pastatyto miesto kaip Paryžius. Jis ir per lietu gražus, kada jis toks [...] akvareliniais dažais pieštas, pilkos ir žalios tiktai spalvos, ir tų dviejų spalvų įvairiais tonais nuaustuotas. Bet šiltos dienos „crepuscule“ yra, rodos, dar smagesnis. Jis kaip mylimas, visad malonus ir gražus.³⁹ (M. Urbšienė)

Į pirmą kartą viešinės Paryžiuje M. Urbšienės žodžius galima žvelgti ne kaip į perdėm emocinį dienos įvykio, sublimavusio jos būseną, komentarą, o, priešingai, kaip į miesto, „pasakojančio“ apie save, įvykį, kuriuo ji persiima. Miestas atskleidžia kalbančiosios buvimo jame būdą, o ji, savo ruožtu, dalyvaudama jo vyksme, tampa Paryžiaus suvokimo „kūnu“, rezonuojančiu paties didmiesčio „pasakojimą“.

Jei minėtą abipusį ryšį su aplinka suvoksime ne kaip kontaktą, o kaip susitikimą, kuris įvyksta tada, kai kažkas atsiskleidžia mūsų žvilgsniui, ir tai, kas negali vykti be mūsų pačių atsiskleidimo (A. Vaičiulaičio, M. Urbšienės, U. Babickaitės-Graičiūnienės pavyzdžiai), tai L. Janušytės liudijama būseną yra svetimojo būseną – atskirianti, uždaranti.

³⁹ Marijos Urbšienės-Mašiotaitės laiškas Juozui Urbšiu (Paryžius, 1926 VI 19), MVBR, f. 14–446, l. 12–13.

Paryžiaus fenomeno apraiškos pavidalų yra daug, o ir pačių ten besilankusių santykis su juo nevienareikšmis ir daugialypis. Keletas čia pateiktų pavyzdžių reprezentuoja skirtingų ketvirtojo dešimtmečio laikysenų spektrą. Tačiau iš jų galime spręsti, kad šio miesto fenomeninė „savastis“ nėra fiksuotinas objektas, nes ji priklauso nuo jos pasireiškimo ir santykio su ja. Rūpėjo pabrėžti, kad buvusiųjų Paryžiuje patirtimi atsiskleidžia abipusis patiriančiojo ir patiriamos aplinkos santykis, panaikinantis vienakryptiškumą: pats miestas (jo atmosfera) nurodo į tam tikrą savęs matymo, suvokimo ir patyrimo būdą, o žiūrėjimo intencija lemia skirtingas Paryžiaus matymo galimybes.

Simptomiška, kad menančiųjų Paryžių laiškuose bei prisiminimuose pabrėžiamas šio miesto ir jo atmosferos ypatingumas, siejamas su gatvės išpūdziais. Tai pirminė, dinamiška „pašaliečio“ erdvė. Būtent jos atžvilgiu lokalizuojasi joje esantis. Turėdami omenyje, kad asmuo ir erdvė yra neatsiejami⁴⁰, pastarąją linkstame traktuoti ir kaip nuolat plečiamą kūniškojo suvokimo dalį.

Tačiau mūsų svarstymuose gatvė išskyla ne tik kaip kasdienė miesto įsavinimo ar jo jaukinimosi praktika: „Dabar pamažu pradėdu apsibrast, darosi lengviau, – užsimins P. Cvirka, – Sen Miše[li], Monparnasas, Sen Žermen[as] ir bendrai visas Paryžius pamažu darosi paprastesnis. [...] Namai sumažėjo, į gatvių triukšmą įpratau. Paryžius iš lėto pradeda mane užkariaut.“⁴¹ Ryškintinas kitas prasmės akcentas: tai, kad

einant, stebint, įsiklausant gatvė atsiskleidžia kaip viena jų „paryžietiško“ gyvenimo būdo galimybių. Jaunoji lietuvių inteligentija atranda architektūrinių didmiesčio erdvių ritmą, atsikartojantį jų, klajojančių gatvėmis, judesiais; kavinių terasas, leidžiančias rodyti save ir būti matomiems; momentinį gatvės „atlikimo“ veiksmą apibrėžiantį erdvėlaikį, išnykstantį kartu su srūvančia pėsčiųjų minia.

Atvykėlius iš Lietuvos masina gatvės „gyvenimu“ perteikiamas judesys ir dinamika: čia kūnai *atlieka* miestą, jo siūlomus vaidmenis, kuria naujus, kartoja kasdienio pasivaikščiojimo ritualus: „[...] Gailiuosi, kad negyvenu Paryžiuje, – M. Urbšienei rašo Užsienio ministerijos spaudos biuro viršininkė Magdalena Avietėnaitė, – išsivilkčiau pagoglinėti – įsivaizduojate, kaip aš mėgstu goglinti Paryžiaus gatvėmis“⁴²; „Paryžius, raukšlėtas gatvėmis, bulvarais ir alėjomis, kriokia lyg mirštantis karalius, – skelbia Juozas Tysliava, – Aš einu tout seul parmi la foule“⁴³ („visiškai vienas minioje“); „Štai vaikštau vienu viens plačiais Paryžiaus „strytais“, trinu šiušius ir švilpiu tavo griežtą Drdl melodiją, o taip pat „Tram-tad-rylialia“⁴⁴, – antrina P. Cvirka. Susidaro išpūdis, kad šie liudijimai randasi ne tik iš autentiško išgyvenimo situacijos, bet veikia imituojant⁴⁵ ar išgyvenant į

⁴⁰ Erdvės negalime atskirti nuo kūno judėjimo galiemybių, kaip ir judėjimo nuo erdvės.

⁴¹ Petro Cvirkos laiškas Juozui Mikėnui (Paryžius, 1931 m., rudenį), Petras Cvirka, *Raštai* VII, 224.

⁴² Magdalenos (Madeleine) Avietėnaitės laiškas Marijai Urbšienei-Mašiotaitėi (1932–1940), MVBR, f. 14–491, l. 1.

⁴³ Juozas Tysliava, „Dienos ir nakties žirkles“, *Lietuvos aidas* 57 (1135), 1931, 2.

⁴⁴ Petro Cvirkos laiškas Juozui Veličkai (Paryžius, 1932 m., kovo mėn.), Petras Cvirka, *Raštai* VII, 228–229.

⁴⁵ Jau nuo romantizmo laikų Vakarų Europos literatūrinėje tradicijoje išvirtinta minios ir joje tuštumos (ar svetimumo) pojūtį fiksuojančio subjekto motyvas („Neatpažįstamas, įsimaišiau į minią – didžiulę žmonių

bodleriškojo *flâneur* amplua (lietuviškojo „goglinėtojo (-jos)“ atitinkmuo?).

Autentiškas išgyvenimas, regis, yra aktyvinamas sąmonėje išsismelkusio literatūrinio gatvės, kurios reginyje dalyvauja ir aš-personažas, motyvo. Charleso Baudelaire'o⁴⁶ įvesdintas į poeziją, šis gatvės įspūdžių fiksuotojas išsiskiria iš kitų savo plastika, ritmu, judėjimo ypatybėmis ir demonstruojamu atsainumu aplinkai. Reikia paminėti, kad prancūzų poeto kūryboje „gatvės“ motyvu implikuojamas socialinių ryšių nebuvimas: gatvė – ne tiek gyvenimiška erdvė, kiek paties gyvenimo reginys⁴⁷ – sukrečiančių susitikimų vieta (išsiskirianti iš minios praėivė, kurios „žvilgsnis staiga priverčia atgimt“⁴⁸ („Praiveivė“) ar „Paryžiaus paveikslų“ aklieji, džiovininkė negrė, pragariškas septynių senių kortežas – žvilgsniu išplėšiami ir fiksuojami nepagražintos kasdienybės „kadrai“). Atkreipę dėmesį į ketvirtojo dešimtmečio rašytinius liudijimus pamatysime, kad abejingumu dvelkianti J. Tysliavos

---

dykynė“, rašys François Rende Chateaubriand'as sava-jame *René*). Tai paradoksalus visuomenės, stokojančios socialumo, „toposas“, kurio skirtingų variantų aptinkame ir XIX–XX a. prancūzų literatūroje (V. Hugo, G. Flaubertas). XX a. pradžios literatūra žymi kiek kitokią gatvės traktuotę. Ji igauna tam tikrą socioistorinę konotaciją, tampa veiksmo ar įvykio scena.

⁴⁶ Anuomet literatūrinėse jaunųjų inteligentų grupėse Ch. Baudelaire'o poezija buvo žinoma ir skaitoma originalo kalba.

⁴⁷ Tai, jog Baudelaire'o, o gatvė suvokiama, visų pirma, kaip miesto universumo nuasmeninimas, pastebime, atkreipę dėmesį į eilėraščio „À une passante“ („Praiveivė“) pirmąsias eilutes: „La rue assourdissante autour de moi hurlait“ / „Tas gatvių grindinys, apkurtingas mane.“ Žodžių išdėstymas frazėje (labiau išryškėjantis originale) numato apibrėžtą eilėraščio subjektą, kuris yra tarsi gatvės gaudesio supamas ir atakuojamas (gatvės kakofonija, minios triukšmas kuriamas ir fonetiškai), tačiau lieka „abejingas“ jai.

⁴⁸ Charles Baudelaire, *Les Fleurs du mal*, Paris: L'Aventurine, 2000, 183.

laikysena („visiškai vienas minioje“) ar nerūpestingas P. Cvirkos švilpavimas vis dėlto yra sumišęs su sąmoningai demonstruojamu atsainumu aplinkai, drauge tarsi atliepia lietuviško („Tram-tad-rylialia“) goglinėtojo *à la* Baudelaire'as judėjimo miesto gatvėmis charakteristiką.

„Aptinkama“, o drauge savimi tarsi tikrinama, kad didmiesčio gatvėje malonumą suteikia ne uždaruma, bet viešumas – galimybė matyti ir būti matomam⁴⁹. Tai patvirtina ir neretai laiškuose demonstruojama laikysena – ji miesto atžvilgiu primena „paryžietiško klajoklio“, „vaikštintėtojo“ tipą, su kuriuo tapatinamasi, savotiškai pabrėžiant žinojimą, kad „esi“ tikraja to žodžio prasme – visateisis *miesto* gyvenimo dalyvis, praktikuojantis malonumą teikiantį „dalyvaujantį“ stebėjimą.

Tad žmonių gestus pratešiančios gatvės yra matomos ir pajuntamos kaip jau literatūrinės tradicijos artikuliuotos (Ch. Baudelaire'as etc.), kaip tik jos sudaro ir atveria atvykėliams jutimiškai „atpažįstamą“ kultūrinį universumą. Šie svarstymai, be abejo, siejasi su miesto problemika ir kelia klausimą: *kuo* šios patirtys, atmintyje išplukdančios būtent atmosferinį Paryžiaus profilį, yra reikšmingos?

„Jaučiausi kaip namie...“

Liudijimais fiksuojami Paryžiaus didmiesčio įspūdžiai nurodo į tam tikrą *savumo*

---

⁴⁹ Kad šia galimybe puikiai naudojosi J. Tysliava, sužinome iš jo bendralaiky atsiminimų ir laiškų (P. Cvirka, M. Urbšienė, A. Gudaitis, J. Keliuotis ir kt.). Supažindindamas ne vieną atvykėlį su bohemiškuoju Paryžiumi (Rotonda, Montparnasse'o kavinės, rašytojų bei poetų susibūrimai etc.), jis, savo ruožtu, įtvirtina savo kaip miesto senbuvio statusą.

sferą arba bent steigia tokios savumo, artumo patirties galimybę.

Argumentų šiai tezei pagrįsti randame fenomenologiniuose svarstymuose, įimančiuose žvilgsnio, regėjimo problemiką. Regėjimą suvokdami kaip ypatingą žmogiškojo egzistavimo matmenį, kuris nustato sąveiką su pasauliu, pastebėsime, kad Paryžiaus miesto fenomenas daugumoje liudijimų skleidžiasi ne ieškančiu, konstatuojančiu („turistiniu“) žvilgsniu, bet matančiu, priimančiu, veikiau liudijančiu *įsibuvimą*. Žvilgsnis šiame kontekste suvoktinas kaip įdabartinantis, leidžiantis reikštis tam, kas yra, neklausiant, o atsiduodant prieš akis besiveriančiam vaizdui. Čia esama ir pasitikėjimo akto – grynai asmeninės intencijos, atvirumo tam, kam atsiveriama.

Žodžio „įsibuvimas“ semantika numato laiko trukmę bei suponuoja prielaidą, kad aplinka turi *tapti* prasmingu, artimu, tam tikra prasme prijaukinutu pasauliu, *galimu* savų veiksmų lauku. „Tam reikia laiko“, – ši J. Tysliavos frazė nėra atsitiktinė. Suvokiama, kad kultūros refleksijai reikalingas laiko tarpsnis, norint, jog susidarytų jungtys, kad svetima virstų artima ar net sava: „Vakarų kultūros iš Eifelio bokšto neįžiūrėsi, jos reikia ieškoti širdimi, šaltu protu a[t]miešti, o akimis pasidžiaugti. [...] nes kas amžiais kuriasi, to vienu akimirksniu neišmoksi.“⁵⁰ Ką tik įsikūrę Paryžiuje apie tokią galimybę laiškuose Salomėjai Nėriai užsimena tiek Jonas Grinius, tiek Juozas Keliuotis:

[...] Och, daug gražių dalykų (rūmų, paminklų) yra Paryžiuje, bet kiek daug būtų galima pasi-

⁵⁰ Juozo Tysliavos laiškas Salomėjai Nėriai (Paryžius, 1926 V 18), MVBR, f. 4–236, l. 1.

naudoti, *jei būtų galima jaustis kaip namie, jei galėtum įeiti į prancūzų gyvenimą, jų dvasių ir juos pažinti*⁵¹ [kursyvas – N. K.].

Panašią būseną, nors ir iš skirtingos jausmo perspektyvos, atliepia ir Juozas Keliuotis:

Paryžiuje šiandien be galo gražu. Viskas skęsta auksiniuose saulės spinduliuose. Šilta. Laikau atvirus visus kambario langus. [...] Rodos, jau apsvaigsi nuo skaisčių saulės spindulių. Rodos, džiaugsmo žiedais apibersi visą pasaulį. Tik *dar* [kursyvas – N. K.] čia viskas per daug svetima, nepažįstama...⁵²

Bendra plotmė, jungianti cituotus pavyzdžius, – artimos buvimo pajautos galimybė, bet nei kultūrine, nei emocine prasme įsibuvimo dar neliudijanti. Pirmųjų J. Griniaus Paryžiaus išpūdžių fiksavimą nusveriantis išlygos sakinytis („jeigu būtų galima jaustis kaip namie“), rodo, kad tai dar tik prijaukinamas pasaulis. J. Keliuočio rezignacijos priežastis aiškiai nusakoma – tai svetimumo, uždaro poįjūtis. Tačiau paskutiniame sakinyje įrašytas žodelis *dar* ne tiek kreipia į rašančiojo būseną, o veikiau iškelia dinaminį laiko aspektą, numatantį kaitos galimybę. Tokiu atveju, norint įveikti svetimumą arba įsibūti (anot Bronio Railos, „įsiskonėti“)⁵³, prireikia laiko, nes tik „tada tiesiog persisunktum lig kaulų ta meniška skoninga atmosfera“ [...]⁵⁴ arba pasijustum savas.

⁵¹ Jono Griniaus laiškas Salomėjai Nėriai (Paryžius, 1926 XI 21), MVBR, f. 4–171, l. 1–2.

⁵² Juozo Keliuočio laiškas Salomėjai Nėriai (Paryžius, 1927 II 23), MVBR, f. 4–187, l. 2–3.

⁵³ B. Raila užsimina, kad tik antraisiais savo buvimo Paryžiuje metais pradėjo „įj suprast ir įsiskonėti“. – Bronys Raila, *Kuo alsavom*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1994, 14.

⁵⁴ Jono Griniaus laiškas Salomėjai Nėriai (Paryžius, 1926 XI 21), MVBR, f. 4–171, l. 1–2.

Žvelgdami iš laiko nuotolio, ne vienas Paryžiuje ilgiau viešėjęs, studijavęs įsibuvimo faktą patvirtina prisipažinimu, kad būtent ten jautėsi „kaip namie“ (A. Gudaitis, P. Cvirka) ar kaip savo „antrojoje tėvynėje“: „Ten „atsiverčiau“ į prancūzų kultūrą. Prancūzijoje radau antrąją tėvynę“⁵⁵ (A. J. Greimas); „Visą laiką čia jaučiausi kaip savo antrojoje tėvynėje“⁵⁶ (J. Keliuočis); „Paryžiuj mano nuotaika tokia, lyg būčiau porą dienų jį apleidęs. Taip čia yra viskas miela ir artima“⁵⁷ (Juozas Mikėnas). Į tokius pasisakymus galime žvelgti kaip į nutviekstus emocijas, kuri neretai įtariama perdėtu subjektyvumu bei nepastovumu. Tačiau rūpi ne patikimumo klausimas, o noras atkreipti dėmesį į būsenos atitiktumą išraišką – pasikartojantį palyginimą su *namais*.

Atminties sugražinamas Paryžiaus laikotarpis įprasminamas namų, tėvynės (Vytauto K. Jonyno – su nuolat skaitoma knyga) palyginimu, išreiškia aukščiausią artumo lygmenį. Galime manyti, kad, išlaikanti semantinį namų branduolį, tėvynės sąvoka apima ir bendrumo su Kitu jausmą, iškelia *įsipareigojimą* abstrakčiai, šiuo konkrečiu atveju, ne tautinei, o *kultūrinei* bendrijai. Neatsitiktinai, praslinkus daugeliui metų nuo jo studijų laikų Prancūzijoje, A. J. Greimas, minėdamas „antrąją tėvynę“, patikslina: „žinote, tėvynė – tai kalba, tai kultūra“⁵⁸,

kitaip tariant, „specifinis, bendro mąstymo būdo įgyvenimas bendražmogiškoje plotmėje“.

A. J. Greimo minčiai išskleisti paranki A. Schützto tarpsubjektyvumo koncepcija, teigianti, kad erdvės bendrumas atveria ir bendrą erdvėlaikį, o socialinėje plotmėje – tarpsubjektyvinius „mes-santykius“. Jų esmė nusakoma gana poetiškai: „Kadangi paukščio skrydžio metu mes tampam vyresni, o mano stebėjimas liudija tai, kad tu irgi sekei šį vyksmą, tuomet aš galiu teigti, kad paukščio skrydį mes regėjome drauge.“⁵⁹ Šia metaforika ryškinamas pagrindinis A. Schützto koncepcijos dėmuo – prasmio įvykio vyksmo vienalaikiškumo (apimančio individo išgyvenamą įvykį) ir drauge paliudijimo, kad *kito* dėmesys yra taip pat į jį nukreiptas. Erdvės bendrumas reiškia, kad išorinio pasaulio sektorius prieinamas visiems šio santykio dalyviams. Šio horizonto viduje esama bendro intereso objektų ir bendro relevantiškumo⁶⁰. Šia prasme suvokiamas bendrumas leidžia įsiterpti ir veikia atsiremdamas ir į socialinius bei kultūrinius institutus – santykius su kitais, kitos kultūros atstovais, drauge numato galimybę įeiti į jų kultūrinę terpę. Antai J. Tysliava anuometinių modernistų pavyzdžiu Paryžiuje leidžia meno žurnalą „Muba“, į jį įdeda F. T. Ma-

⁵⁵ Algirdas Julius Greimas, *Iš arti ir iš toli*, Vilnius: Vaga, 1991, 93.

⁵⁶ „Iš laisvės ir grožio krašto“, Pasikalbėjimas su „Naujosios Romuvos“ redaktoriumi J. Keliuočiu, vadovavusiu lietuvių žurnalistų delegacijai į Prancūziją“, *XX amžius* 149, 1937, liepos 6, 3–4.

⁵⁷ Juozas Mikėno atvirlaiškis Antanui Gudaičiui (Paryžius, 1937 m.), LLMA, f. 221, ap. 1, b. 31.

⁵⁸ Algirdas Julius Greimas, *Iš arti ir iš toli*, 93.

⁵⁹ Alfred Schutz, *Collected Papers II: Studies in Social Theory*, The Hague: Martinus Nijhoff, 1964, 25.

⁶⁰ Jei konkretaus „aš“ patirtis yra patvirtinama konkretaus „kito“ analogiškos patirties liudijimu, jų patikėjimas tuo, ką junta ir mato, stiprėja. Laiko bendrumo pojūtis numato, kad kiekvienas jų dalyvauja kito vidiniame gyvenime: „Aš kitiems ir Kitas man pasirodo ne kaip abstrakcijos, ne tipiškos elgsenos pavyzdžiai, bet ir (kadangi dalijamės aktualia dabartimi) – asmenybės. – Алфред Шюц, *Избранное: Мир, светящийся смыслом*, Москва: РОССПЭН, 2004, 570.

rinetti ir T. Tzara futuristinės poezijos, J. Miró, R. Delanay paveikslų reprodukcijų, G. Vantongerloo, V. Orazi, J. Delteilo straipsnių. Nors ir neįgavusi materialaus pavidalo, paminėtina ir ypač didelį jaunosios lietuvių inteligentijos susidomėjimą kėlusį J. Tysliavos idėja sudaryti prancūzų kalba lietuvių poezijos ir prozos antologiją. J. Miltinis vaidina T. Sgourdelio spektakliuose, prancūzų filmuose pasirodo kaip epizodinių vaidmenų atlikėjas; U. Babickaitė-Graičiūnienė didžiojoje Paryžiaus scenoje sulaukia savo statyto spektaklio premjeros, jame atlieka pagrindinį vaidmenį. V. Bacevičius rengia savo muzikos rečitalius bei koncertus, kuriuose pristato lietuvių kompozitorių muziką; dailininkai aktyviai dalyvauja prancūzų rengiamuose plastinio meno konkursuose ir parodose⁶¹.

Iš minėtų pavyzdžių galime spręsti, kad Paryžius tampa konkrečių asmenų siekių įkūnijimo vieta, drauge skleidžiasi kitas jo prasmės niuansas: Paryžiaus terpė ten buvusių atžvilgiu suvokiama ir kaip veiksmingas postūmis *dar* nerealizuotoms jų galimybėms atsiskleisti. Vieta, kurioje subrandinami tie ateities projektai, kuriems lemta išsipildyti Lietuvoje.

1926 metais M. Urbšienės rašytas laiškas sutuoktiniui – vienas iš retesnių pavyzdžių, kai apie buvimo Paryžiuje patirtį galime kalbėti kaip apie akstiną užgimstančiai idėjai (dar tik minties užuomazgoje) tekstualizuotis:

⁶¹ J. Mikėnas, A. Gudaitis – Paryžiaus Nepriklausomųjų ir Rudens salonuose; studentiški darbai konkursuose gauna premijas R. Antinis, D. Tarabildienė, B. Pundzius; 1935 m. „Zack“ galerijoje asmeninę parodą surengia V. K. Jonynas. Jų pasiekimus fiksuoja tiek lietuvių, tiek prancūzų dienraščiai.

[...] Be to ašei maniau, kad mes su tavim vis viena atidarysime knygyną, ir jis bus nepanašus į kitus mūsų krašto knygynus. Mes laikysime gražų knygyną ir būsime, kaip tie seni bibliofilai – mylį knygas, pažįstą jas. Mes laikysime žurnalus ir turėsime atskirą kambarį, kur žmonės galės ne tik knygų pirkti ateiti, bet ir jas pažiūrėti, susipažinti, kaip Paryžiaus, kad tokių esama Quartier Latin. O kai žmonės įpras, mes juos ir arbata pavaišinsim, nes jie suėję, juk ims kalbėtis ir gerklės džius, ir turėsime tą vietą, kur plauko įvairaus žmonės mintis savo pasakyti galės, bei minčių svetimų išgirsti gali. O paskiau mes pradėsime knygas leisti, gražiai ir gerai.

[...] O tada mūsų krašte, kur knyga taip paneigta, mūsų žmonės išmoktų knygą mylėti, gerbti, ją gražiai laikyti, stengtūsi ir iš mūsų suprastų, kad jinai, knyga – visų žmonių nuosavybė, kad galima ją dalintis, o paskui imtų domėtis gilesne mintimi, o jau tada ir eitų į mintį, o menkos dienos vargas lengvesnis būtų, o žmonių menki judesiai nesvarbūs pasidarytų.⁶²

Šiame laiške skleidžiasi, ką Paryžius (šiuo konkrečiu atveju – vieta) išjudina rašančiosios sąmonėje arba suteikia impulsą tam, kas dar tik glūdi išankstiniame (heidegerine prasme⁶³) supratime kaip bendriausia troškimo užbraiža. M. Urbšienės intencija⁶⁴ sąlygoja konkretaus dalyko, šiuo atveju – knygyno, arba, bendresne prasme, kultūros jausmo vienijamų žmonių ben-

⁶² Marijos Urbšienės-Mašiotaitės laiškas Juozui Urbšiui (Paryžius, 1926 VI 19), MVBR, f. 14-446, l. 12-13.

⁶³ M. Heideggeris išankstinį suvokimą traktuoja kaip bet kokio galėjimo ką nors daryti pagrindą. Šiuo pagrindu štai-būtiis esti kaip galimybė. Svarbu, kad kasdienių veiksmų plotmėje išankstinis suvokimas veikia ne tik kaip galėjimas suvokti savo ir kitų veiksmus, bet ir kaip galimybė suvokti savo sugebėjimus kaip numatomus.

⁶⁴ Šia prasme intencija, suvokiama kaip besifermentuojanti tikimybė (palinkimas) ką nors daryti mūsų atveju atitiktų Heideggerio išankstinio supratimo modelį.

drijos steigties – suvokimą. Pastarąjį kil-
dina pagarbos knygai, skaitymui jausmas.
Kaip tik šiame suvokime jau koduojama
kultūrinės savimonės reikšmė („*stengtusi
ir iš mūsų suprastu*“, kad jinai, knyga – visų
žmonių nuosavybė, kad galima ją dalintis,
*o paskui intų domėtis gilesne mintimi, o jau
tada ir eitų į mintį*“ [kursyvas – N. K.]).

Prabėgus ketveriems metams nuo šio
laiško parašymo M. Urbšienės lūkestis iš
dalies išsipildo (ne be jos pastangų įsistei-
gė XXVII Knygos mėgėjų draugija). Tu-
rint omenyje, jog intencija visuomet esti
pirmesnė už išskleistą veiksmą, rūpėjo
pabrėžti konkrečios vietos, kuri sužadina,
sukelia, savotiškai inicijuoja jauseną,
veiksmingumą. Svarbu, kad jausenos su-
blimuotas troškimas yra išrašomas, t. y.
įkūnijamas žodžiais būtent tada ir būtent
ten – Paryžiuje, kad įgautų konkrečią iš-
raišką jau Lietuvoje.

Grįžkime prie „namų“ metaforikos. Su-
vokdami ją pačia bendriausia prasme, paste-
bėsime, kad liudijimais visų pirma fiksu-
jama *kultūros jausmo*, būsenos atitiktis
išraiška, kuri ne tik metaforiškai yra įvar-
dijama, bet ir įvietinama. Būtent įsibuvimu
Paryžius tampa ta vieta, kuri įgauna minėtą
kultūros jausmo tūrį ir laiką, kuris liudijimais
atsiveria skirtingų patirčių atitikmenimis.

Ar ši metoniminė Paryžiaus jausenos iš-
raiška („kaip namie“) siejama tik su mūsų
aptartu kultūriniu įsibuvimu, kitaip tariant,
kuriančios asmenybės „susitapatinimo“ su
gyvenama erdve, paliudijimu?

Miestas – moderniosios kultūros chronotopas

Įvairialypis miesto ir kultūros ryšys gali
būti iliustruojamas tik pabrėžiant jų san-

tykį. Viena vertus, miestas steigiasi kaip
kultūros fenomenas; kita vertus, jis tampa
vienu svarbiausių kultūros katalizatorių.
Darome prielaidą, kad lietuvių susidomė-
jimą Paryžiumi galėjo lemti tiek vidiniai
(vidinės kultūros formų veiksmingumas),
tiek išoriniai veiksniai. Pastarieji sietini su
miesto kultūros problemika.

Miestą suvokiame kaip „istorinės kultū-
ros substancinę ašį ir kultūros ontologijos
branduolį“⁶⁵, išlaikanti įvairialypes jo di-
mensijas. Šia prasme miestas pasirodo ne
tik kaip architektūros ar socialinio gyve-
nimo ansamblis, bet ir kaip estetiškai or-
ganizuota kultūros erdvė, ypatingų būse-
nų, kurių atsiradimą „įgalina“ jį gaubianti
atmosfera, žadintojas, istorijos ir civiliza-
cijos personifikacija, intelektinės istorijos
arena ar dvasinio gyvenimo forma.

Ketvirtajame dešimtmetyje Lietuva
vis labiau įsisuka ir yra įsukama į ben-
draeuropinį kultūrinį ritmą: reflektuojami
svarbiausi Vakarų Europos kultūros įvy-
kiai, stiprėja kultūros integruotumo pojū-
tis. Palyginti jaunai lietuvių inteligentijai
aiškėja, kad Vakarų intelektinė ir dvasi-
nė istorija neatsiejama nuo miesto, kad
modernioji kultūra visų pirma yra mies-
to kultūra. Žinoma, turėdami omenyje
lietuviškąjį avangardizmą postulavusius
keturvėjininkus galime teigti, kad miesto
problema kaip tokia jau buvo aktualinta.
Poreikis internacionalizuoti save ir Lie-
tuvos kultūrą jų kūryboje išsiliejo miestą
reprezentuojančiais civilizacijos ar techni-
kos laimėjimais (poetinė leksika asimilia-
vo jam būdingus komponentus – asfaltas,

⁶⁵ Leonidas Donskis, *Moderniosios kultūros filoso-
fijos metmenys*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidy-
kla, 1993, 73.

lėktuvas, taksi, fabriku sirenos, progresas ir t. t.) ar geografinių ribų praplėtimu (nuo Niujorko, Paryžiaus iki Tokijo etc.). Vis dėlto lietuvių avangardiniai eksperimentai nebuvo sublimuojami autentiškos *miesto* kultūrinės patirties, veikiau stilistinio nusižiūrėjimo (nors ir savaip transformuoto) į Vakarų Europos avangardinio meno (futurizmo, ekspresionizmo ir t. t.) pavyzdžius, kaip tvirtina Viktoras Katilius, teigdamas:

Gaminomės lietuviškas imitacijas iš nuogirdų – per knygas, per žmones, kurie buvo dirstelėję iš arti į didmiesčių rūgimą. [...] Bet čia, Lietuvoje, mūsų nevijo dar į ekstatišką klyksmą nei Arnimo T. Vegenerio grėsminga „Namų eiseną“, nei Prahos skylių šurpas iš Gustavo Meyrinko „Golemo“, nei apokaliptiška tuštybės ir skurdo, gelžbetonio ir skriaudos techutopija iš „šturmiečio“ Alfredo Doblino knygos „Jūros, kalnai ir gigantai“. [...] Iš tikrųjų tais pat 1930 metais pasirodžiusi futuristinė J. Žengės-Žlabio „Nervuota poema...“ giedojimo ne apie priemiestynus ar miestus, o apie „Anykščių šilėlį.“⁶⁶

Ketvirtasis dešimtmetis, palikdamas užnugaryje „kosmopolitines“ keturvėjininkų deklaracijas, fiksuoja naują kultūrinės savimonės pakopą. Drauge su Vakarų kultūros refleksija aktualinami tautinio tapatumo klausimai, tik kitu rakursu – Lietuva „atrاندama“ kaip europietiškos *kultūros* tradicijų tėvynė: „Reikia išvažiuoti, kad iš tolo galėtum pamatyti kaip skaidri ir kaip brangi yra toji pati „pilkoji“ Lietuva, – rašys J. Keliuotis S. Nėriai, – „Aš besigilindamas į Vakarų kultūrą vis daugiau pastebiu Lietuvos perlų. [...] Mes dažnai nematome savo kultūros turtų. Todėl važinėti reikalinga, kad galėtum gyvenimą ap-

žvelgti iš plačiųjų horizontų.“⁶⁷ Įsisąmoninama, jog Lietuva ne tik yra Europoje, bet ir tai, kad ji – savitas Europos civilizacijos fragmentas, nors ir be didžiojo savo europietiško argumento – Vilniaus. „Mes be Vilniaus nenurimsim!“ – šūkis, telkęs lietuvius ir tapęs visuotinio jų lūkesčio alfa ir omega, atskleidė ir kitą šio reiškinio pusę – gilino, anot menotyrininkės Jolitos Mulevičiūtės⁶⁸, jaunosios inteligentijos, aplankiusios pasaulinės kultūros centrus, meninio tapatumo krizės suvokimą. Kraštas, neturintis (arba ilgam netekęs) savo sostinės – miestiškos civilizacijos lopšio, tai kraštas, jaučiantis ir *savaiminės kultūros modernizacijos stygių*, taigi ir jai adekvačios refleksijos galimybės⁶⁹.

Miestų kultūra prasideda kartu su miestiška sąmone, kuri reiškiasi „dialogu su savuoju miestu, t. y. jo atpažinimu, kontekstualizavimu bei intelektiniu įforminimu“⁷⁰.

⁶⁷ Juozo Keliučio laiškas Salomėjai Nėriai iš Grenoblio (1927 m. rugpjūčio 27 d.), MVBR, f. 4–187, l. 4.

⁶⁸ Jolita Mulevičiūtė, *Modernizmo link / Dailės gyvenimas Lietuvos respublikoje 1918–1940*, Kaunas: Kultūros ir meno institutas, 2001, 153–157.

⁶⁹ Susiklosčiusios situacijos iliustracija – vieša polemika, kurios dėmesio centre atsiduria modernizmą interpretuojantys požiūriai. Tokią modernizmo koncepciją suvokiamą kaip įkūnijančią miestiškos, t. y. modernios, civilizacijos tempą, „išgryninto“ tautinio meno šalininkai buvo linkę atmesti kaip nepriimtina „sveikos prigimties Lietuvai“. Argumentai, kad jis „tiesiogiai neišplaukia iš mūsų gyvenimo“, nes tegalys klestėti pirmiausia didmiesčiuose, pabrėžiant, kad „pas mus tokios visuomenės nėra – čia didelis kaimas“ ([Ignas] Šlapelis, „Apie meno reikalus Lietuvoje“, *XX amžius* 282, 1937, 5), ar tvirtinimai: „Lietuva juk ne didmiesčių šalis [...]. Mums neuždėjo kol kas antspaudo miestų gyvenimas“ ([adas] Jakubėnas, „Tautinės muzikos klausimais / Atsakymas V. Bacevičius“, *Naujoji Romuva* 14 (376), 1938, 347) gali būti suvokiami ir kaip pažeisto istorinio (ir kultūrinio) tautos tapatumo padarinio, išsiskynusio ketvirtojo dešimtmečio kultūrinėje savimonėje, atspindys.

⁷⁰ Leonidas Donskis, „Miesto likimas komunistinėje ir postkomunistinėje Lietuvoje“, *Baltos lankos* 5, 1995, 166–167.

⁶⁶ Viktoras Katilius, *Židiniai ir žmonės*, Vilnius: Vaga, 1997, 72.

Kaunas – Lietuvos laikinoji sostinė – negalėjo patenkinti miestiškos kultūros ištroškusiųjų lūkesčių. Ar iš čia ateina žinojimas, kad „pabuvus Europoj ir ypač Paryžių man bus labai keista greit grįžt į Kauną ir čia dainuoti „parapijos“ horizontuos [...]“⁷¹ (Petras Babickas)?

Nors per nepriklausomos Lietuvos dvidešimtmetį Kaunas labai išaugo (pastatyta per dešimt su puse tūkstančio pastatų, steigėsi naujos pramonės įmonės ir monopolijos, įkuriami Valstybės teatras, M. K. Čiurlionio galerija, Karo muziejus, universitetas ir meno mokykla etc.), vis dėlto, anot A. J. Greimo, „*Kaunas buvo Europos Rytų miestas be veido* [kursyvas – autoriaus]: jokia tradicija nerišo jo su praeitimi; nevaizdavo jis nei jaunos, sparčiai augančios ir turtėjančios tautos aspiracijų“⁷². Kaunas be renesansinės ir barokinės architektūros, senųjų katalikiškų tradicijų, be vieno seniausių Europos universitetų negalėjo pakeisti Vilniaus – simbolizavusio istoriškai susiformavusios europietiškos Lietuvos kultūros vertikale. Moderni sąmonė miestą turi kultūriškai identifikuoti, o sykiu ir atpažinti kaip individo patirties fenomeną, net tos patirties lauką⁷³ – ne kaip išsigimstančios moralės bei pakrikusios vertybinės sistemos reprezentantą, bet veikiau kaip kultūrinę individo veiklą galintį įprasminti reikšmių lauką.

⁷¹ Petras Babickas *Unei Babickaitei-Graičiūnienei* (Kaunas, 1932 m. birželio 13 d.), *Unė Babickaite-Graičiūniene, Laiškai, amžininkų atsiminimai*, 158.

⁷² „Algirdo Juliaus Greimo atsakymai į anketą Nepriklausomos Lietuvos gyvenimo apibūdinimo klausimu (1959)“, *Vytautas Kavolis: asmuo ir idėjos*, sudarė Rita Kavolienė, Darius Kuolys, Vilnius: Baltos lankos, 2000, 363–364.

⁷³ Leonidas Donskis, „Miesto likimas komunistinėje ir postkomunistinėje Lietuvoje“, 167.

Akivaizdu, kad daugiadimensis ir nenuspėjamas Paryžius buvo kultūros megapolis, kuris įkūnijo intelektualinį ir kultūrinį, J. Keliuočio žodžiais, dinamizmą. Neabejotina ir tai, kad būti jame reiškė „buvimą“ Vakarų Europoje. „Europa!!!. Kaip įstabiai ir kaip pasakoje pasijutau aš už Louvre’o rūmų aikštėje. [...] Nėra ko čia nebūtų, o kitur net būti negalėjo...“⁷⁴ – Petro Klimo atsiminimuose fiksuojamas euforinis potyris tam tikra prasme sutampa, atliepia ir suima draugėn ne vieno šiame mieste apsilankiusio ekstatinių būsenų, tampančių tarsi paradigmine „jaučiuosi kaip namie“ jausenos išraiška, liudijimus.

Šis didmiesčio „atradimo“ džiaugsmas (neišleistina iš akių ir priešinga būseną) gali būti suvokiamas kaip iškeliantis dar vieną jauseną „kaip namie“ apibūdinantį aspektą: Paryžiuje ieškoma ir savos kultūrinės tradicijos patvirtinimo – Vilniaus kompensacijos, *miesto* kaip simbolinio centro, kuriame, remiantis V. Kavolio formuluo- te, „intensyviausiai sukauptos pagrindinės kultūros reikšmės, per kurias kasdienybė susisiekiama su transcendencija, kaip ji kurioje nors kultūroje suvokiama“⁷⁵. Juolab kad laiškai bei prisiminimai siejasi su tokio- mis reprezentacinėmis Paryžiaus miesto „dekoracijomis“, kurios žymi šimtmečius liudijantį istorinį kultūros paveldą. Miesto kultūrinės geografijos trajektorijos, atmin-

⁷⁴ Petras Klimas, *Iš mano atsiminimų*, Vilnius: Lietuvos enciklopedijų redakcija, 1990, 182.

⁷⁵ Vytautas Kavolis pabrėžia, jog simboli- nių centrų gali būti ne vienas, ši sąvoka apima institucijas, teritorijas ar net laikus. Viena iš kultūros centrų suvokties apibrėžčių – kaip tam tikri taškai, kuriuose kondensuojasi kultūros esmė. Ne vien tai, ką ji idealizuoja, bet ir tai, kas kitiems joje atrodo demoniška. – Vytautas Kavolis, „Centrai ir apytakos kultūros dirbtuvėse“, *Metmenys* 68, 1995, 23.

tyje palikusios išpaudus, vienareikšmiškai nurodo tas pačias vietas – Notre-Dame katedrą, Louvre'ą, Sorbonos universitetą, operos rūmus, teatrus: „turbūt kitą sekmadienį jau dalis Luvro nuo mano (mūsų) kojų nukentės“⁷⁶, – tikina J. Grinius arba negali nuslėpti susižavėjimo Grand Opéra pastato architektūrinėmis linijomis: „Tai didžiausi rūmai, seni rūmai, bet kaip skoningai, kaip gražiai, brangiai įtaisyti! [...] Tai tiesiog gerojo skonio šedevrai“⁷⁷, „Pusę dienos Louvre – kaip danguj. Išėjus iš jo viskas skaudina akis, ižeidžia estetišnius jausmus“⁷⁸ (U. Babickaitė-Graičiūnienė) etc. Ieškoma ir istorinių meno pagrindų, tačiau drauge dairomasi savo laiką atliepiančių modernaus meno pavyzdžių (M. Urbšienė drauge su M. Dobužinskiu bei J. Tysliava lankosi žymaus modernisto Foujitos parodoje, žiūri tuometinius J. Cocteau pastatymus ir t. t. Svarbu, kad šie išpūdziai laiškuose reflektuojami, komentuojami).

Ketvirtojo dešimtmečio kultūrinė saviemonė miestą kaip *kultūrinės laisvės ir įvairovės vietą*, kaip *kūrybinę individo veiklą galintį įprasminti reikšmių lauką atranda svetur*. Pamėginkime šį teiginį pagrįsti.

Kultūros rasties mechanizmas yra kūryba, kuri visų pirma reikalauja tam tikros kūrybiškos terpės veiklai, o ši neabejotinai susijusi su laisvės kaip praktikos, veiksmo dalyko samprata. Šia prasme laisvė suvokiama kaip neprievartinis išipareigojimas, kylantis iš vidinių paskatų, kuriomis, pa-

sak V. Kavolio, „asmeninė individualybė realizuoja santykių tiek su prigimtimi, tiek su aplinka, bet kaip pati save apsprendžianti ir pasirenkanti sąmonė [...]“⁷⁹. Šiuo požiūriu pasitelkdami studijavusiųjų Paryžiuje rašytinius liudijimus, atkreipiame dėmesį į pasikartojančias ištaras – savotiškus *toposus*. Šie fokusuoja žvilgsnį ne tik į kūrybinę jų veiklą, bet, ir svarbiausia, nurodo ją motyvuojantį prasminį Paryžiaus kontekstą, t. y. veikti „kviečiančią“ aplinką. Keletas pavyzdžių:

Čia atvažiuavęs *jauti noro tuoj dirbti* [kursyvas – N. K.]. Visa aplinka, pats oras kažkaip traukia prie darbo. Čia, rodos, galėtum dešimt kartų daugiau dirbti negu namie⁸⁰ (Adomas Galdikas).

O dirbti skatina [kursyvas – N. K.] ne tik savas pasiryžimas, bet ir aplinkuma: tiek čia visokių dvasinių vertybių – net galva svaigsta⁸¹ (Stepas Zobarskas).

Kaune kartais mane priversdavo viską atidėti į šalį būtini (sakysim „Ateities“) reikalai, o kas čia mane vers ar reikalaus? Niekas. Atidėti studijas (nustoti lankyti biblioteką ar paskaitas) būtų negera, nepareigiška. O iš kitos pusės ėmus, *kaip tas studijas atidėsi, kad jos pačios prašyte prašosi?* [kursyvas – N. K.] Visai ne taip, kai[p] Kaune, kada reikėdavo prisiversti. Sakau prašyte prašosi – ne prašosi, bet tiesiog užpuola ir atakuoja sukilusios mintys dėl vieno kito paskaityto dalykėlio (mokslo srity), dėl ateities darbų ir planų. Aš kartais net bijau, kad mane begalvojančią gatvę koks nors automobilis nesuvažinėtų⁸² (Jonas Grinius).

⁷⁶ Jono Griniaus laiškas Salomėjai Nėriai (Paryžius, 1926 XI 21), MVBR, f. 4–171, l. 1–2.

⁷⁷ *Ten pat*, l. 1–2.

⁷⁸ Unė Babickaitė-Graičiūnienė, *Atsiminimai / Dienoraštis / Laiškai*, 283.

⁷⁹ Vytautas Kavolis, „Laisvės samprata socialiniuose moksluose“, *Lietuviškasis liberalizmas*, red. Vytautas Kavolis, Čikaga: Santaros-Šviesos federacija, 1959, 93.

⁸⁰ Tomas Sakalauskas, *Šventės mansardose / Esė apie dailę ir dailininkus*, Vilnius: Vytury, 1992, 118.

⁸¹ Stepo Zobarsko laiškas Liudui Girai. Paryžius, 1935 XI 25, MVBR, f. 7 LG–981, l. 16.

⁸² Jono Griniaus laiškas Salomėjai Nėriai. Paryžius, 1926 XI 21, MVBR, f. 4–171, l. 1–2.

Gera prisimenu, su koku entuziazmu pirmą kartą ėmiau plakti molį, atrodė, kiek maža laiko, o tokie platūs horizontai atsiveria atvažiauvusiai iš tolimo užkampio. Turėjai didelį tikslą – ir tai buvo svarbiausia. Juk niekas nevertė. [...] Mokykloje taip pat niekas nevertė lankyti paskaitų, niekas neregistravo, tačiau lankė – niekas nenorėjo savęs apvogti⁸³ (Domicelė Tarabildienė).

Paryžiuje praleisti metai man buvo pats laimingiausias laikotarpis, *todėl kad gyvenimas buvo pavirtęs darbu* [kursyvas – N. K.], kai kiekvieną dieną norėjau ką nors rasti, ką nors naują padaryti⁸⁴ (Antanas Gudaitis).

Cituoti pavyzdžiai turi bendrą dėmenį – nurodo vidinę motyvaciją „darbui“ (šiam kontekste – sinonimiškas kūrybiškos veiklos, veiksmo, asmenybės saviugdodos atitikmuo). Studijos, kurios „prašyte prašosi“, „užpuola“, ar „darbas“, kurio atlikti „niekas neverčia“, ryškina veikiau savosios vidujybės pagrindu (vadinasi, laisvu pasirinkimu) nustatomą veiklos, kūrybiško veiksmo motyvą. Kitas svarbus momentas – veiksmą diktuojanti situacija arba paryžietiškos terpės veiksmingumas išryškėja per skirtį – „ne taip kaip Kaune, kai reikėdavo prisiversti [...]“ (J. Grinius); kitaip „negu namie“ (Adomas Galdikas). Peršasi mintis, kad Paryžiuje atrandama tai, ko pirmiausia noriu „aš“ – kūrybišką terpę ir laisvo *laiko* savirealizacijai, gana aiškiai nusakomą J. Keliuočio: „Lietuvoje gyvendamas buvau užverstas, prislėgtas visokių visuomeninių ir asmeniškų rūpesčių kalnais. Dvasiai stigo laisvės. Visokios pareigos kietai turėjo jai suglausti sparnus. Dabar, rodos, turiu teisės laukti kūrybos ir

⁸³ Tomas Sakalauskas, *Šventės mansardose / Esė apie daile ir dailininkus*, 121.

⁸⁴ Tomas Sakalauskas, *Antanas Gudaitis / Septyni vakarai su dailininku*, 58.

dvasios laisvės dienų...“⁸⁵ Liudijimuose išskaitomas padidėjęs suinteresuotumas individuacinei saviraiškai leidžia apčiuopti ketvirtojo dešimtmečio kultūrinėje savimonėje besiformuojančią (dar tik fermentacijos stadijos, todėl nereflektuojamą, o tik pačių fiksuojamą) slinktį nuo to, ko reikia „mums“, į tai, ko „noriu aš“. Ryškėja pasitikėjimo *savo* veiklos pagrįstumu motyvas.

Aiškumo dėlei derėtų klausti: ar nepriklausomoje Lietuvoje jaunoji inteligentija *galėjo* susitelkti tik į savas kūrybines problemas („aš“, veikiantis autonomiškoje kūrybos erdvėje), ar vis dėlto individualią meninę saviraišką turėjo derinti su jaunos valstybės siekiais (etinis⁸⁶ įsipareigojimas rūpintis sava bendruomene, t. y. „mumis“)? Cituoti pavyzdžiai leidžia manyti, kad pirmenybė teikiama veikiau antrajai pozicijai – visų pirma būti naudingam tėvynei piliečiui. Viešojoje Lietuvos erdvėje deklaruojamas kvietimas „palikti nuošaly savo „automeną“ bei „amžinojo“ potroškį ir nukreipti žvilgsnį į didelių tautinės kultūros rūmų statymą“⁸⁷ palieka įspaudus jaunųjų sąmonėje⁸⁸. Tad ketvir-

⁸⁵ Juozo Keliuočio laiškas Salomėjai Nėriai. Paryžius, 1926 XII 13, MVBR, f. 4–87, l. 1.

Plg. „Jie [rašytojai] beveik visi yra [...] verčiami savo laiką ir energiją eikvoti pašaliniams darbams“ (Vytautas Alantas, „Mūsų literatūros būklė. Romanas“, *Vairas* 1, 1932, 74).

⁸⁶ Šis epitetas vartojamas filosofo Arūno Sverdiolo sąvokinio darinio (etinė motyvacija) prasme, norint pabrėžti privalėjimo, atsakomybės dėl principo, kurį galima pasirinkti tik sąmoningai, refleksyviai, aspektą (Arūnas Sverdiolas, „Mažaraštė kultūra. Sociokultūrinis etiudas“, *Baltos lankos* 27, 2007, 62–64).

⁸⁷ Vytautas Alantas, „Mūsų literatūros būklė. Romanas“, *Vairas* 1, 1932, 74–75.

⁸⁸ Įsipareigojimo tautai tendencija ženklina visą nepriklausomos Lietuvos valstybės gyvavimo laikotarpį, tik maino savo atspalvius: „iš(si)vadavimui“ skirtą

tajame dešimtmetyje siejantys ar norintys savo gyvenimą susieti su kūryba yra patekę į labai stiprų tautinių siekių, troškimo dirbti jaunos valstybės labui lauką, juos sąmoningai ar pasąmoningai veikia tautos lūkesčiai (prisiminkime J. Griniaus frazę: atidėti studijas būtų „nepareigiška“ – tai etinio minėtiems lūkesčiams išipareigojimo atspindys).

Nors studijavusiųjų Paryžiuje liudijimuose ir fiksuojama jų „atrandama“ kūrybinės autonomijos ar saviugdgos galimybė, kuri čia pat išbandoma praktiškai (ypač plastikos, muzikos bei teatro menų atstovų), vis dėlto apie vidinę įtampą, kylančią tarp to, ko „reikia mums“, ir to, ko „noriu aš“, šiuo atveju kalbėti būtų netikslu, priešingai, veikiau teigtinas neatsiejamas jų koegzistavimas. Manytina, kad šis derinimas(is) atitiko pačių studijavusiųjų tikslus, jei turėsime omenyje, kad kultūros „kėlimo“ reiškinys drauge numato ir iššūkio (vadinasi, ir moralinio apsisprendimo) situaciją – asmeninė pastanga dėl to, ko noriu aš, buvo motyvuojama ir palaikoma to, ko reikia mums: „Kaip bus taip, bet vis tiek varysiu savo darbą iki galo, kol paskutines jėgas padėsiu. Nors pusbadžiu dvėsiu, bet dirbsiu mūsų visų ateičiai, svarbiausia, menui. Visa, ką aš turiu ir ką galiu, atiduosiu teatrui [...]“⁸⁹ (Juozas Miltinis); „turėjai didelį tikslą – ir tai buvo svarbiausia“ (D. Tarabildienė); „[...] nes žinojau, kad

visa tai pravers ateity, bus reikalinga“⁹⁰ (Vytautas K. Jonynas).

Veiklą galintis įprasminti reikšmių laukas – Paryžiaus terpė – ženklina kūrybingos *asmenybės* kristalizavimosi etapą. Visų pirma, tai savotiškas įsigyvenimas į savivokos – kas esi ir kuo save laikai – būseną. A. Gudaitis, kalbėdamas apie studijų Paryžiuje bendrakeleivį J. Mikėną, pabrėžia nepaprastai intensyvų jo – „gal jei dar ir ne kūrybinį, tai vidinio formavimosi, asmenybės brendimo“⁹¹ – laikotarpį. Neatsitiktinai Vytautas Bacevičius iš Paryžiaus siunčiamus finansinei pagalbai gauti prašymus aukščiausiems Lietuvos valstybinių institucijų atstovams pasirašo, nepamiršdamas pridurti: „kompozitorius, pianistas-virtuozas ir dirigentas „avec diplome de premier prix.“⁹² Į šį gestą galime žvelgti su šypsena, tačiau jis veikiau atliepia XX a. antrąjį–trečiąjį dešimtmetį Europoje išryškėjusią vieną iš kultūros modernizacijos apraiškų, siejamą su menininko kaip tam tikros profesijos atstovo savivertės suvokimu.

Norima pabrėžti, kad prie savęs kaip tam tikros profesijos atstovo įsisaugoti prisidėjo ir pati, A. Gudaičio žodžiais, prisodrinta kūrybinių ieškojimų Paryžiaus atmosfera. Juolab kad patys stipendininkai, prisimindami savo kaip menininko formavimosi procesą, didesnę reikšmę teikė aplinkai, o ne Prancūzijos institu-

patriotinę metaforiką trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečio sankirtoje keičia judėjimo kryptį žyminti „vijimosi“ metaforos, t. y. tautai gyvybiškai svarbius dalykus keičia ne mažiau svarbūs kultūros ugdymo dalykai. Neatsitiktinai Balys Sruoga kaip valstybinio gyvenimo *suprema lex* iškelia kultūros darbo organizavimą.

⁸⁹ Juozo Miltinio laiškas Cecilijai Griniūtei-Ivinskienei, Paryžius, 1932 VIII 15, MVBR, f. 29–1314, l. 14.

⁹⁰ Tomas Sakalauskas, *Šventės mansardose / Esė apie dailę ir dailininkus*, 1992, 125.

⁹¹ *Ten pat*, 114.

⁹² Vytauto Bacevičiaus prašymas švietimo ministrui J. S. Šakeniui (Paryžius [be datos]); analogiški prašymai siunčiami Lietuvos prezidentui, įgaliotajam ministrui Prancūzijoje Petriui Klimui. – Vytauto-Stanislavo Bacevičiaus asmens byla, LVA, f. 391, ap. 9, B. 51.

cijoms ar mokykloms: „kaip menininkas kiekvienas susiformavom pats.“⁹³ Ši A. Gudaičio teiginį patvirtina ir J. Miltinio paliudijimas: „Tam tikra prasme aš pats sau kūriau Paryžiuje mokyklą. [...] Analizavau, eksperimentavau. [...] aš buvau išibrovėliu, aktyviai tikrovę gvildenančiu ir dialektizuojančiu išibrovėliu.“⁹⁴

Iš laiko nuotolio žvelgiant, paryžietiška patirtis tampa ne tik jų asmeninės istorijos dalimi, bet ir savęs kaip menininko vertinimo atskaitos tašku (Vytautas K. Jonynas: „Ką turiu – be Paryžiaus neturėčiau. [...] Jis davė mastelį. [...] Turi su kuo lyginti“⁹⁵; A. Gudaitis: „Aš save laikau menininku, susiformavusiu Paryžiuje“⁹⁶; Leonas Kazokas: „Labai daug davė Paryžius – drąsos, savitumo. [...] Čia įgijau laisvumo“⁹⁷ etc.

Pateikti pavyzdžiai atliepia bendras nepriklausomos Lietuvos kultūros moderni-

zacijos apraiškas: menininkų savivokos kristalizaciją, savo veiklos išsąmoninimą. Kūrybiniai ieškojimai neatsiejami nuo kūrybos kaip profesionalaus darbo suvokties, kuri ketvirtojo dešimtmečio kultūrinėje savimonėje bene labiausiai leidžiasi išryškinama, minėtais aspektais aptariant reikšminį Paryžiaus kontekstą.

Apibendrinimas

Atmosferinį Paryžiaus profilį ryškinantys patirties liudijimai nurodė „savumo“ sferą, patvirtinamą ištara „kaip namie“. Ja ženklinama kultūros jausmo, būsenos atitiktis išraiška, kuri ne tik metaforiškai įvardijama, bet ir įvietinama. Įsibuvimu atvykėliams iš Lietuvos Paryžius atsiskleidė kaip vieta, kuri įgauna kultūros jausmo tūrį ir laiką ir tampa autentiškos *miesto* kultūrinės sublimacijos vieta. Ketvirtajame dešimtmetyje ima ryškėti miestiškos sąmonės apraiškos, suvokiama, kad modernioji kultūra yra neatsiejama nuo miesto kultūros. Paryžiuje atrandamas ne tik kūrybinę individo veiklą galintis įprasminti reikšmių laukas, bet ir miestas kaip kultūros sostinė, miestas, kurio stinga ir į kurį savotiškai sublimuojamas šis stygius.

⁹³ „... viską jis gali perteikti formomis“, Antano Gudaičio atsiminimai apie Juozą Mikėną, *Pergalė* 4, 1981, 144.

⁹⁴ „Gyvenimo receptas“, Giedriaus Gabrėno pokalbis su Juozu Miltiniu, *Krantai* 1, 1989, 60.

⁹⁵ Tomas Sakalauskas, *Kelionė / Dailininko Vytauto K. Jonyno gyvenimas*, 31–33.

⁹⁶ Tomas Sakalauskas, *Antanas Gudaitis / Septyni vakarai su dailininku*, 58.

⁹⁷ Tomas Sakalauskas, *Šventės mansardose / Esė apie dailę ir dailininkus*, 126.

LE CHAMP DE L'AUTOCONSCIENCE ESTHÉTIQUE: L'IMPRESION DE PARIS

Neringa Klišienė

R é s u m é

Ce qui donne lieu à la réflexion dans cet article, c'est l'attraction de Paris, son atmosphère sensible qui permet d'analyser le phénomène de la ville même. En se basant sur les témoignages de l'expérience, on s'efforçait de savoir *ce qui* était cherché à Paris et *ce qui* était trouvé. On a analysé les témoignages d'A. Vaičiulaitis, P. Cvirka, U. Babickaitė-Graičiūnienė, L. Janušytė, qui révèlent des attitudes différen-

tes vis-à-vis de la ville. Les témoignages formant le profil atmosphérique de Paris renvoyaient à la sphère du «sien» confirmée par l'énoncé «comme chez soi». C'est l'expression du sentiment culturel, de l'équivalent d'un état. Les Lituanais ont découvert Paris comme un endroit qui prend le volume et le temps du sentiment culturel et qui devient l'endroit de l'authentique sublimation culturelle de la *ville*. C'est à Paris

que l'autoconscience culturelle des années 30 découvre la ville en tant qu'endroit de liberté culturelle et de diversité pouvant donner du sens à l'activité d'un individu. Paris devient l'endroit où sont réalisés les desseins des personnes concrètes, leur activité créative, il représente un tournant efficace incitant à ré-

liser leur possibilités qui ne sont pas encore réalisées. En outre, on cherchait à Paris sa propre tradition culturelle, la confirmation de la culture citadine, la compensation de Vilnius, capitale lituanienne; la Lituanie était «découverte» en même temps en tant que la patrie des traditions de la culture européenne.

Gauta 2010 08 19
Priimta skelbti 2010 10 10

Autorės adresas:
Lietuvių literatūros katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g. 5
LT-01513 Vilnius
El. paštas: nklisiene@gmail.com